

แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาทของแม่ชีไทย
Development approach of Education, Status and Role
of the Thai Nun

แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์^๑
Nun Nathathai Chatinawat^๑
ไพเราะ มากเจริญ^๒
Piror Markcharoen^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง “แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาทของแม่ชีไทย” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแม่ชีไทย ๒) เพื่อหาสาเหตุปัจจัยที่ทำให้แม่ชียังไม่ได้รับการพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาท ๓) เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาในอนาคต ระเบียบวิธีวิจัยใช้ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า แม่ชีเกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖ ในสมัยพระเจ้า อโศกมหาราช ได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องมาตามยุคสมัย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๙ แม่ชีรวมตัวกันก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยอย่างเป็นทางการ เพื่อพัฒนาด้านการ ศึกษาและ บทบาทแม่ชี แนวทางการพัฒนาการศึกษา รัฐบาลควรนำองค์กรแม่ชีเข้าสู่แผนพัฒนาสตรี ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สนับสนุนให้ศึกษา โดยให้ทุนศึกษา ระดับสูงทั้งในและต่างประเทศ เพื่อที่แม่ชีจะได้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพ ศักยภาพและมี ศักดิ์ศรี แนวทางการพัฒนาสถานภาพ ประธานสถาบันแม่ชีไทยเห็นว่ารัฐควรรับรอง สถานภาพแม่ชี คัดสรรว่าผู้ที่จะเป็นแม่ชีจะต้องมีการปฏิบัติตัวอย่างไร แนวทางการพัฒนา บทบาท ควรสนับสนุนการเตรียมความพร้อมของแม่ชีไทยสู่ประชาคมอาเซียน เช่น การฝึก ภาษาอังกฤษ คอมพิวเตอร์ โดยจัดการอบรมแม่ชี เพื่อการประชุมในเวทีระดับโลก เพื่อให้บทบาท ผู้นำของแม่ชีเด่นชัดขึ้น

คำสำคัญ : การพัฒนา การศึกษา สถานภาพ บทบาท แม่ชีไทย

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

^๒ สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน Office of the Auditor General of Thailand

Abstract

This article is a part of doctor of Philosophy in Buddhist studies which focus on “An approach to develop education, status and role of the Thai nuns.” There are three objectives. The first is to study the history and beginning of Thai nuns. The findings of this research indicate that nuns began to appear during the reign of Asoka (236 BC) and its development continue to reign of King Rama IX of Thailand. At that moment, nuns have come to work together to establish the institute of Thai nuns the background of the Thai nuns. The second is to study the factors that hinder Thai nuns’ development in their education, status and role. The third is to give suggestions for future development in terms of education, status, and role in the Thai society. Methodology use quantitative and qualitative research. The findings revealed that

1. In terms of the approach to develop education, the government should register the nun organization in the women development plan of Department of Social Development and Human Security in order to consider promotion of higher education by granting scholarships both nationally and internationally so that the nuns will be quality personnel in Buddhism with potential and dignity.

2. In terms of the approach to develop the nun status, the president of the nun organization deemed that the government should certify the nun status and determine the codes of conduct for the nuns.

3. In terms of the approach to develop the role of the nuns, training should be held for them so that they can improve their language and computer skills in order to be prepared for ASEAN. Thus, these nuns will be able to apply their skills in the global arena and improve their leadership role.

Keywords: Development, Education, Status, Role, Thai Nun

๑. บทนำ

แม่ชีจัดเป็นบุคลากรทางศาสนาซึ่งแม้จะมีจำนวนไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพระภิกษุสามเณรสามแสนกว่ารูป กล่าวคือ จากสถิติของศูนย์สารสนเทศกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปี ๒๕๔๒ มีแม่ชีทั่วประเทศจำนวนทั้งสิ้น ๑๓,๒๕๘ คน แต่ที่ลงทะเบียนเป็นสมาชิกของสถาบันแม่ชีไทยมีเพียง ๔,๕๒๑ คนเท่านั้น^๓ การศึกษาสถานภาพ และบทบาทของแม่ชีไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ยังไม่เป็นที่ยอมรับเท่าที่ควร แม้ว่าปัจจุบันแม่ชีจะอาศัยอยู่ทั้งในกรุงเทพฯ และกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย จำนวนแม่ชีไทยที่จบการศึกษาในระดับปริญญาเอกและบาลีศึกษา ๙ ซึ่งเป็นระดับสูงสุดทั้งทางโลกและธรรมขณะนี้ไม่ถึง ๒๐ รูป ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบจำนวนแม่ชีที่สำเร็จการศึกษาในระดับสูงกับจำนวนพระภิกษุสงฆ์ จึงแตกต่างกันมากอย่างเห็นได้ชัดเจน แม่ชีที่ต้องการศึกษาจนจบการศึกษาสูงสุด ยังต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อการศึกษาด้วยตนเอง โดยไม่มีทุนสนับสนุนอย่างเป็นทางการ ทั้งๆ ที่เป็นอุบาสิกในพุทธบริษัท ๔ สามารถที่จะช่วยงานแบ่งเบาภาระสำคัญต่างๆ ในวัด เช่น การทำอาหารถวายพระสงฆ์ การดูแล การจัดระเบียบ พิธีสงฆ์ และการพัฒนาวัดได้เป็นอย่างดี หากขาดแม่ชีจะทำให้พุทธศาสนาอ่อนแอและไม่มั่นคงเหมือนดังในอดีต ทั้งนี้เพราะปัจจุบันปัญหาเกี่ยวกับศีลธรรมเพิ่มสูงขึ้นทั่วโลก ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นแม่ชีเห็นควรที่จะพัฒนาแม่ชีให้มีการศึกษาระดับสูงเพิ่มมากขึ้น รวมถึงการให้ความสำคัญในด้านสถานภาพของแม่ชีไทยอีกด้วย หากบริษัทอุบาสิกที่เข้มแข็งมาสนับสนุนก็จะทำให้กิจกรรมของพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้น จึงต้องการทราบสาเหตุว่าทำไมแม่ชียังไม่ได้รับการสนับสนุนด้านการศึกษา ปัจจัยอะไรส่งผลให้สถานภาพและบทบาทของแม่ชียังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมเท่าที่ควร โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของแม่ชีไทย สถานภาพและบทบาทตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทของแม่ชีในสังคมไทย

๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาทของแม่ชีไทย

ในอนาคต

กำหนดปัญหาที่ต้องการทราบ ๒ ข้อ ได้แก่ ๑) การพัฒนาทางการศึกษา สถานภาพและบทบาทของแม่ชีไทยในอดีตถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร ๒) ปัจจัยที่ทำให้แม่ชีไทยยังไม่ได้การพัฒนาการศึกษา สถานภาพและบทบาทในสังคมไทยเป็นอย่างไร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย ๑) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ทำการศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ๑๐๐ ชุด

^๓ ปาริชาติ สุวรรณบุผา, “แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

และ ๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้มีบทบาททางการศึกษา ประกอบด้วย พระเถระ ๔ รูป แม่ชีผู้นำและผู้มีบทบาททางการศึกษา ๑๒ ท่าน ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ๕ ท่าน

๒. ประวัติศาสตร์การบวชแม่ชีไทย

จากหลักฐานประวัติศาสตร์การบวชแม่ชีไทยนั้น พบว่า ครั้งแรกถูกบันทึกโดยพระราชกวี (อ่ำ ธมมทตโต) ในหนังสือราชบุรีวัตต์ถุกถาว่าการบวชแม่ชีในประเทศไทยเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ โดยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งคณะทูต ๙ สาย มาเผยแผ่พระพุทธศาสนา สายที่ ๘ นำโดยพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ เดินทางมาสุวรรณภูมิ เข้ามาไทยแถบจังหวัดปราณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ฯลฯ ขณะนั้นไม่มีภิกษุณีสงฆ์ร่วมเดินทางมาด้วย จึงให้หญิงชาวสุวรรณภูมิ (ไทย) บวชเป็นแม่ชี ดังนั้น การบวชตั้งแต่เริ่มแรกหลังพุทธกาล อยู่ในรูปแบบแม่ชีโกนศีรษะ รับศีล ๑๐ หรือศีล ๘ และนุ่งห่มสีขาว^๕

แม่ชีไทยมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย ในสมัยสุโขทัยคนทั่วไปทำบุญเข้าวัดปฏิบัติธรรม ในสมัยอยุธยาสตรีสูงศักดิ์ได้ออกบวชเป็นแม่ชี บำเพ็ญประโยชน์ทั้งแก่วัดแก่ผู้อื่นและตนเองไปพร้อมๆกัน ได้รับการยกย่องสูง ส่งผลให้แม่ชีมีสถานภาพดี ในสมัยธนบุรีอนุমানว่าแม่ชียังได้รับการกล่าวถึงในสถานะที่ค่อนข้างสูง จากคำปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ยกย่องให้สมณะ พรหมณ์ ชี ปฏิบัติให้พอสม ซึ่งก็แสดงถึงสถานภาพของแม่ชีว่ายังได้รับการยกย่องเช่นกัน สมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ ได้จัดให้มีการรวบรวมพระวินัยสงฆ์ที่กระจัดกระจายให้เป็นหมวดหมู่ มีการออกระเบียบปฏิบัติระหว่างฆราวาสกับพระสงฆ์ ฝ่ายชีกีมีการออกระเบียบ ห้ามแม่ชีอยู่ภายในวัดหรือใกล้วัด ระเบียบดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสถานภาพอันต่ำของแม่ชีในสายตาของผู้ปกครองประเทศที่ตัดขาดแม่ชีออกจากวัด แม้ว่าต่อมาแม่ชีจะได้รับการติดต่อสัมพันธ์หรือพักอาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับวัดอีก แต่ก็ยังคงมีลักษณะของการไม่ยอมรับอยู่^๕

^๕ พระราชกวี (อ่ำ ธมมทตโต), “ราชบุรีวัตต์ถุกถา ตำนานเมืองขุน บันทึกดำนานเมืองราชบุรี และประวัติพระพุทธศาสนาในเมืองไทย โดยเฉพาะสุวรรณภูมิ,” ที่ระลึกในคราวสมเด็จพะอริยวงศาตตญาณ สมเด็จพระสังฆราช เสด็จเป็นประธานพระราชทานเพลิงศพ พระครูเมธีธรรมมานุยุต (เม้ย มนต์สโร) เจ้าคณะตำบลบางป่า อ.เมือง จ.ราชบุรี เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๘), หน้า ๒๐๒-๒๐๓.

^๕ Cook Narida M, “The Position of Nuns in Thai Buddhist the Parameters of Religious Recognition,” Master Thesis, (Department of Prehistory and Anthropology: Australian National University Canberra, 1981), p. 41.

ในรัชกาลที่ ๙ แม่ชีอาศัยอยู่ตามวัดต่างๆ และเริ่มตั้งสำนักเอง บริหารจัดการกันเอง ข้อวัตรปฏิบัติไม่เหมือนกัน การแต่งกายก็ไม่เหมือนกัน แต่ขณะนั้นมีแม่ชีอีกจำนวนมากที่อาศัยไม่เป็นหลักแหล่ง ไม่ได้อยู่ในวัดหรือสำนักชี แต่ไปอยู่ในเรือ แล้วพากันออกไปขอทานตามสถานที่ต่างๆ ในงานวัด บางครั้งนั่งตามสะพาน หรือตามบันไดงานภูเขาทอง วัดสระเกศ เป็นต้น ทำให้ภาพพจน์แม่ชีเสื่อมเสีย และไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังนั้น แม่ชีได้รวมตัวกัน จัดการประชุมก่อตั้งสถาบันแม่ชีไทยใน พ.ศ. ๒๕๑๒ มีวัตถุประสงค์พัฒนาการศึกษาคณะแม่ชีไทยด้านธรรมศึกษา อภิธรรม บาลีศึกษา อุดมศึกษา และอาชีพเสริมต่างๆ การรวมกลุ่มในการทำงานของสถาบันแม่ชีไทย เกิดขึ้นด้วยเจตนาดีของกลุ่มแม่ชีและภิกษุที่ต้องการวางระเบียบแม่ชีไทยให้เป็นแบบแผนเดียวกัน มีบทบาทที่เหมาะสมกับพระศาสนาและสังคม เป็นการขจัด “ผู้ปลอมบวช” ที่ต้องการจะอาศัยชุดหรือเครื่องแบบของแม่ชีเพื่อการค้าเลี้ยงชีพส่วนตัว ทำให้ภาพพจน์ของแม่ชีที่ปฏิบัติดีมีหมองไปด้วย สำนักงานมูลนิธิแม่ชีไทยฯ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่สำนักแม่ชีรัตนไพฑูริย์ เลขที่ ๑๙ ถ.รามอินทรา ๑๔ แยก ๖ แขวงท่าแร้ง เขตบางบอน กรุงเทพฯ^๖

แม่ชีเป็นภูมิปัญญาของคนไทยสมัยโบราณที่เปิดโอกาสให้แก่ผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น เป็นที่น่าเสียดายว่า ยุคปัจจุบันไม่ได้พัฒนาการสานต่อเรื่องสิทธิและโอกาสให้แก่แม่ชีอย่างที่ควรจะเป็น ไม่มีรายได้อื่นใด ไร้งบประมาณจากรัฐบาลและองค์กรสงฆ์ แต่แม่ชีได้ทำประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา ด้วยการเป็นครูสอนธรรมบ้าง อบรมเด็กและเยาวชนบ้าง ช่วยเผยแผ่ธรรม ช่วยดูแลความสะอาดวัดวาอารามต่างๆ ตลอดจนงานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายประการ สถานภาพของแม่ชีปัจจุบันปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาสตรีระยะยาว (๒๕๒๕-๒๕๔๔) ที่กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ๒ ประเภทหลัก คือ กลุ่มอายุ และกลุ่มอาชีพพิเศษ ได้แก่ สตรีเกษตรกรรม สตรีนอกภาคเกษตรกรรม ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจสตรี แม่ชี หญิงบริการบางประเภทและหญิงต้องขัง^๗ แผนได้เสนอแนวการพัฒนาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกสถานภาพของแม่ชี และระดมพลังแม่ชีให้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมจริยธรรม บำเพ็ญประโยชน์ด้านสังคมสงเคราะห์ให้มากขึ้น สนับสนุนให้สถาบันแม่ชีไทยเป็นองค์กรที่สามารถดำเนินการรวมกลุ่ม ควบคุม ดูแล และส่งเสริมแม่ชีให้มีบทบาทบำเพ็ญสาธารณประโยชน์สังคมอย่างแท้จริง

แม่ชีจัดเป็นอนาคาริก เมื่อบวชแล้วต้องศึกษาเล่าเรียน มีการศึกษาล้ำกับพระสงฆ์ ดังนี้

^๖ สุจิตต์ในงานประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย, สำนักแม่ชีไทยสาขापากท้อ จ.ราชบุรี, เมื่อวันที่ ๒-๓-๔ เมษายน ๒๕๕๙, หน้า ๑๘-๑๙.

^๗ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, แผนพัฒนาสตรีระยะยาว (๒๕๒๕-๒๕๔๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๒๕), หน้า ๗-๙.

๑) การศึกษาทางธรรม เป็นการศึกษาวิชาทางพระพุทธศาสนา ผู้ดำเนินการจัดการศึกษาคือคณะสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ แผนกธรรมศึกษา แผนกพระอภิธรรม และบาลีศึกษามี ๓ แผนก ได้แก่

(๑) แผนกธรรมศึกษา ขึ้นตรงกับแม่กองธรรมสนามหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม มิได้ขึ้นกับสถาบันแม่ชีไทยๆ ที่มีการจดทะเบียนจำนวนแม่ชีโดยมีคำนำหน้าว่าแม่ชีไว้แน่นอน อีกทั้งแม่ชีทุกท่านที่ลงชื่อสอบก็ได้จดทะเบียนอยู่ในสถาบันแม่ชีไทย ดังนั้นระบบการสอบธรรมสนามหลวงจึงไม่สามารถตรวจสอบจำนวนแม่ชีผู้สอบไล่ได้ ทำให้ไม่สามารถระบุจำนวนแม่ชีที่สอบผ่านธรรมศึกษา ตรี โท เอก ที่แน่นอนได้

(๒) แผนกอภิธรรม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ฝ่ายมหานิกาย ได้จัดการเรียนการสอนแม่ชีจึงเข้าศึกษาร่วมกับพระสงฆ์ จำนวนแม่ชีที่สำเร็จการศึกษาอภิธรรมตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๕๘ รวม ๒๖๐ รูป พ.ศ. ๒๕๕๑ มีแม่ชีสำเร็จการศึกษาอภิธรรมจำนวนมากที่สุด ๑๙ รูป นอกนั้น ๑๐ หรือ ๑๔ รูป/ปี ปัจจุบันเป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร)

(๓) แผนกบาลี เรียกว่า “บาลีศึกษา” (ชื่อย่อว่า บ.ศ.) หมายถึง การศึกษาสำหรับกลุ่มผู้ศึกษาบาลีที่ไม่ใช่พระภิกษุสามเณร แม่ชีได้รับอนุญาตจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้เรียนบาลีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖ สถิติแม่ชีจบบาลีศึกษา ๙ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๕๗ มีเพียง ๒๔ รูป เท่านั้น แต่เมื่อเปรียบเทียบกับแม่ชีจบอภิธรรมบัณฑิตทั้งสิ้น ๒๖๐ รูป ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๕๘ จะเห็นได้ว่า การเรียนบาลีมีความยากมาก ผู้สอบไล่ชั้นสูงสุดเพียงปีละ ๑-๒ ท่าน ทำให้จำนวนแม่ชีที่จบอภิธรรมบัณฑิตมีมากกว่าบาลี (บ.ศ.) ถึง ๑๐ เท่า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นต้นมา มหาเถรสมาคมมอบหมายให้แม่กองบาลีสนามหลวง ดำเนินการจัดการสอบไล่บาลีแก่แม่ชีทั่วประเทศ โดยสอบในวัน เวลาและใช้ข้อสอบเดียวกับคณะสงฆ์ ทำให้การศึกษาปริยัติธรรมแผนกบาลีของสงฆ์กับแม่ชีในปัจจุบัน มีมาตรฐานเดียวกัน^๘

๒) การศึกษาทางโลก เป็นการศึกษาที่ดำเนินการจัดการโดยหน่วยงานของรัฐ คณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และองค์กรเอกชนต่างๆ ประกอบด้วย การศึกษาในระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการศึกษาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย ได้แก่

(๑) การศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ จัดโดยรัฐบาลและคัดเลือกนักศึกษาด้วยการสอบเข้าเรียน ได้แก่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น

(๒) การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ แบ่งออกเป็น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๘ แม่ชีกุณา รักษาโฉม, ดร., (๒๕๕๖), “แม่ชีกับสภาพปัญหาและโอกาสในการเข้าถึงอุดมศึกษาที่จัดโดยคณะสงฆ์ไทย”, วารสารพุทธศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mcu.ac.th>

๓) วิทยาลัยแม่ชี ต. ภูหลวง อ. ปักธงชัย จ. นครราชสีมา

๓. ระดับการศึกษาของแม่ชี

ผลการวิจัยพบว่า จำนวนแม่ชี ซึ่งอาศัยอยู่แต่ละภาคนั้น มีระดับการศึกษาเป็นร้อยละดังนี้ แม่ชีที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือมีระดับการศึกษา ๗.๔๑% ตะวันออกเฉียงเหนือ ๘.๓๒% ภาคกลาง ๓๔.๔๖% กรุงเทพฯ ๒๑.๐๒% ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๒๗.๘๓% ตะวันตก ๑๓.๘๕% ภาคใต้ ๘.๓๒%

สำหรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ระดับปริญญาตรี โท และเอก ซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์ สามเณร ภิกษุณี ฆราวาสชาย และหญิง พบว่า ในระดับปริญญาตรี ซึ่งมีนักศึกษา ๑๙,๖๒๕ รูป/คน แบ่งเป็น พระสงฆ์ ๗,๘๕๘ รูป สามเณร ๒,๔๙๕ รูป ภิกษุณี ๑๘ รูป ฆราวาสชาย ๔,๖๖๗ คน และหญิง ๔,๕๘๗ คน ดังนั้น ในระดับปริญญาตรี นักศึกษาที่เป็นภิกษุณีและแม่ชีมีรวมกันไม่ถึง ๒๐ รูป ซึ่งถือว่ามียานวนน้อยที่สุด

ในระดับปริญญาโท ๓,๒๓๒ รูป/คน มีพระสงฆ์ ๒,๒๔๑ รูป สามเณร ๗๙ รูป ภิกษุณี/แม่ชี ๒๑ รูป (คน) ชาย ๔๔๕ คน และหญิง ๔๔๖ คน

ในระดับปริญญาเอก ๑,๔๑๙ รูป/คน พระสงฆ์ ๖๕๗ รูป ฆราวาสชาย ๔๓๐ คน หญิง ๓๓๑ คน ภิกษุณี ๑ คน เท่านั้น สรุปรวม มีพระสงฆ์ ๔๔.๓๑% นักศึกษาชาย ๒๒.๘๓% หญิง ๒๒.๑๐% สามเณร ๑๐.๖๐% ส่วนภิกษุณี/แม่ชี มีจำนวน ๐.๑๖% เท่านั้น

นอกจากนี้ ยังพบข้อมูลสถิติจากสำนักทะเบียนจำนวนนักศึกษาจากมหามกุฏราชวิทยาลัย (มจร.) ทั้งระดับปริญญาตรี โท เอก ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ปริญญาตรี รวม ๒,๒๘๒ รูป/คน ซึ่งแบ่งออกเป็นบรรพชิต (รวมภิกษุและสามเณร) ๔๖๑ รูป/คน ชาย ๘๖๙ คน หญิง(รวมฆราวาสและแม่ชี) ๙๕๒ คน ดังนั้น จึงไม่สามารถระบุจำนวนแน่นอนของแม่ชีที่ศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี โท เอก ในมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยได้

๔. การศึกษาระหว่างสงฆ์กับแม่ชี

แม่ชีจะได้รับโอกาสในการศึกษาปริยัติธรรมภาษาบาลี แต่ก็มีส่วนที่เหลื่อมล้ำกันอย่างมาก คือ ภิกษุสามเณรที่จบ ป.ธ.๙ ทุกรูปจะได้รับนิยัตยภัตตร ซึ่งหมายถึง ค่าอาหารที่ทางราชการถวายแก่สงฆ์เป็นประจำทุกเดือนตลอดอายุการบวช ๔,๕๐๐ บาท แต่แม่ชีที่จบ บ.ศ.๙ กลับไม่ได้รับ นอกจากนี้ ยังมีการขาดความเท่าเทียมในเรื่องของ “โอกาส” และเรื่อง “สัดส่วน” ที่ว่าอย่างไรจะแม่ชีเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้มากขึ้น ปัญหานี้เกิดมาจากความไม่เท่าเทียมในเชิงโครงสร้างในศาสนา จะเห็นได้จากการที่แม่ชีเรียนบาลีโดยอาศัยความศรัทธาซึ่งเป็นนามธรรม แต่ในความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรม แม่ชีก็มีค่าใช้จ่ายในการศึกษาตลอดหลักสูตร ๑๐ ปี จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาบาลีชั้นสูงสุด (บ.ศ.

๙) จึงมีเพียงไม่เกินปีละ ๒ ท่าน ซึ่งนับว่าน้อยที่สุดในการศึกษาทางธรรม อีกทั้งหลังจบการศึกษา แม่ชีก็ไม่ได้รับโอกาสให้เป็น "ครูสอนบาลี" จึงต้องหางานประจำอื่นๆ จำนวนผู้จบการศึกษาทางโลก ระดับปริญญาตรี-เอกในมหาวิทยาลัยต่างๆ ไม่ถึง ๑๐ ท่าน/ปี ซึ่งนับว่าน้อยเช่นกัน ประธานสถาบันแม่ชีไทยกล่าวว่า "ฆราวาสปรารถนาให้แม่ชีได้มีการศึกษา แม่ชีต้องสอนผู้อื่น ฆราวาสจะไม่เคารพแม่ชี ถ้าแม่ชีมีความรู้ทางศาสนาอย่างเดียว ถ้าเรารู้ธรรมะเท่านั้น จะทำให้ขาดการสื่อสารกับบุคคลทั่วไป แม่ชีควรศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม" แม่ชีศันสนีย์ก็เห็นความสำคัญของการศึกษา ท่านก่อตั้งหลักสูตรปริญญาโทและเอกด้านพระพุทธศาสนา สาขาวิชาพุทธศาสตร์และศิลปะแห่งชีวิต ภายใต้การกำกับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย "สาวิกาสิกขาลัย" จึงน่าจะเป็นเสมือนอีกทางเลือกหนึ่งซึ่งทำหน้าที่เป็นเบ้าหลอมในการผลิตบุคลากรทางสติปัญญาออกสู่สังคมไทย

ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาเพื่อสนับสนุนบทบาทของแม่ชีให้มีความสามารถทัดเทียมกับนักบวชหญิงในต่างประเทศ เนื่องจากแม่ชีนับว่าเป็นบุคลากรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ปัญหาสำคัญเร่งด่วนคือทำอย่างไรจึงจะสนับสนุนให้มีการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมเพิ่มมากขึ้น เพื่อทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมคู้กับพระสงฆ์ ซึ่งข้อถกเถียงเหล่านี้ "ยังไม่ถูกผลึก" ไปสู่ปัญหาเชิงประเด็นสาธารณะ

๕. แนวทางการพัฒนาแม่ชีไทย

๕.๑ แนวทางการพัฒนาการศึกษา

ควรสนับสนุนให้แม่ชีมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนทั้งทางธรรมและทางโลก อย่างไรก็ตาม การศึกษาในระดับปริญญาตรี โท และเอก มีค่าใช้จ่ายสูง ซึ่งเกินกว่าที่แม่ชีผู้ไม่มีรายได้จะสามารถรับผิดชอบได้ทั้งหลักสูตร ดังนั้น แหล่งทุนหลักควรมาจากคณะสงฆ์และรัฐบาล ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นแม่ชี มองเห็นสิ่งที่ขาดหายไป คือขาดการสนับสนุนให้แม่ชีมีการศึกษา ซึ่งปัญหานี้จัดเป็นปัญหาโครงสร้างของพุทธศาสนา

๕.๒ แนวทางการพัฒนาสถานภาพ

การที่รัฐไม่ได้กำหนดสถานภาพแม่ชีให้ชัดเจน ทำให้แม่ชีขาด "สิทธิ" บางอย่าง ที่ควรจะมีพึงได้เหมือนดังพระภิกษุที่ได้รับการสนับสนุนด้านต่างๆ ของรัฐ ประธานสถาบันแม่ชีไทยเห็นว่า รัฐควรรับรองสถานภาพของแม่ชี คัดสรรว่าผู้ที่จะเป็นแม่ชีจะต้องมีการปฏิบัติตัวอย่างไร หากแม่ชีได้รับการรับรองให้เป็นนักบวชตามกฎหมาย ก็จะได้รับสิทธิต่างๆ อย่างพระสงฆ์สามเณร เช่น สิทธิการรักษาพยาบาล ปัจจุบันรักษาพยาบาลแม่ชีต้องใช้บัตร ๓๐ บาท ซึ่งยังไม่เพียงพอต่อการรักษา สิทธิลดหย่อนในการเดินทางต่างๆ แม่ชีควรได้รับการลดค่าโดยสารโดยแสดงบัตรประจำตัวหรือสุทธิบรรณ เพื่อให้แม่ชีจดทะเบียนเป็นสมาชิกสถาบันแม่ชีไทยมากขึ้น การสนับสนุนด้านสิทธิประโยชน์ในเบื้องต้น นับเป็นการสนับสนุนสถานภาพของแม่ชี

๕.๓ แนวทางการพัฒนาบทบาทของแม่ชี

บทบาทของแม่ชีประกอบด้วย บทบาทการศึกษา ด้านวิทยากรฝึกอบรม พัฒนาสังคม จิตอาสา เป็นต้น จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ แม่ชี และผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่า “แม่ชีควรมีพันธกิจ ๖ ด้าน เลียนแบบพันธกิจสงฆ์ คือ ๑) การศึกษา จัดการศึกษาให้คนที่ไม่สามารถไปเรียนต่อวิทยาลัยทั่วไปได้ มีโอกาสศึกษาพัฒนาตัวเอง ๒) การสงเคราะห์ ปกครอง เสริมสร้างองค์กรให้เข้มแข็ง ๓) การตั้งกองทุนช่วยเหลือ ๔) การเผยแผ่ ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักในสังคม ๕) การสาธารณูปการ ๖) การบำรุงรักษา ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ ดูแลกฎ เนื่องจากพุทธศาสนาพิจารณาคุณค่าของบุคคลที่ **วิชาและจรณะ** หากแม่ชีมีความรู้ ความสามารถ ประพฤติตนเหมาะสม ย่อมทำให้เกิดศรัทธา สามารถทำประโยชน์ได้อย่างแน่นอน

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ของแผนพัฒนาสตรีในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙) ว่าด้วยการพัฒนาศักยภาพและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมของสตรีไทย เพื่อสร้างสังคมไทยที่มีความเป็นธรรม ยุติธรรม เน้นให้สตรีทุกกลุ่มมีโอกาส เข้าถึงและได้รับการศึกษาทุกระดับ มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม รัฐบาลควรสนับสนุนทุนในการจัดการทำงาน เพื่อให้แม่ชีทำงานช่วยเหลือสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ จึงจะส่งเสริมแม่ชีให้มีบทบาทแก้ปัญหาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากการขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตให้มีความผาสุกและเป้าหมายเด่นชัด เป็นที่ชื่นตาแก่ผู้พบเห็น เพื่อนำสันติสุขมาสู่สังคม

ดังนั้น รัฐบาลควรนำองค์กรแม่ชีเข้าสู่แผนพัฒนาสตรีของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พิจารณาสับสนุนในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

๑. ปฏิรูปการศึกษาของแม่ชี สนับสนุนให้มีการศึกษาในระดับสูง โดยให้ทุนการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ เพื่อที่แม่ชีจะได้เป็นบุคลากรที่มีคุณภาพในพระพุทธศาสนา มีศักยภาพและมีศักดิ์ศรี

๒. พัฒนาสถานภาพของแม่ชี โดยคณะกรรมการปฏิรูปพระพุทธศาสนา นำสถาบันแม่ชีไทยเข้าสู่แผนพัฒนาปฏิรูปแห่งประเทศไทย หากแม่ชีได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ จะทำให้สถานภาพและบทบาทดีขึ้น

๓. เตรียมความพร้อมของแม่ชีไทยสู่ประชาคมอาเซียน เช่น การฝึกภาษา คอมพิวเตอร์ โดยการจัดการอบรมให้เพื่อไปประชุมในเวทีระดับโลก เช่น การประชุมศากยธิดา เป็นต้น ทำให้บทบาทผู้นำของแม่ชีเด่นชัดมากขึ้น

สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การปรับเปลี่ยนมุมมองทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเท่าเทียมกันในพระพุทธศาสนา จึงจะสามารถสนับสนุนให้แม่ชีมีบทบาทระดับผู้นำในสังคม

บรรณานุกรม

- คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว. **แผนพัฒนาสตรีระยะยาว(๒๕๒๔-๒๕๔๔)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๒๕.
- ปาริชาติ สุวรรณบุปผา, ดร. “แม่ชีกับภารกิจทางการศึกษาในประเทศไทย”, **รายงานการวิจัย**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.
- พระราชกวี (อ่ำ ธมมทตโต). “ราชบุรีวัดถูกถา ตำนานเมืองขุน บันทึกตำนานเมืองราชบุรี และประวัติพระพุทธศาสนาที่เมืองไทย โดยเฉพาะสุวรรณภูมิ”, **ที่ระลึกในคราวสมเด็จพะอริยวงศาตญาณ สมเด็จพะสังฆราช เสด็จเป็นประธานพระราชทานเพลิงศพ พระครูเมธีธรรมมานุยุต (เม้ย มนุตสาโร) เจ้าคณะตำบลบางป่า อ.เมือง จ.ราชบุรี เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ.๒๕๑๘**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๘.
- แม่ชีกฤษณา รัชชาโณม, ดร. “แม่ชีกับสภาพปัญหาและโอกาสในการเข้าถึงอุดมศึกษาที่จัดโดยคณะสงฆ์ไทย.” **วารสารพุทธศาสนศึกษา**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.mcu.ac.th>.
- แม่ชีณัฐหทัย ฉัตรทินวัฒน์. “แนวทางการพัฒนาการศึกษา สถานภาพ และบทบาทของแม่ชี”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพระพุทธศาสนา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- สุจิตร์ในงานประชุมใหญ่สถาบันแม่ชีไทย**. สำนักแม่ชีไทยสาขาปากท่อ จ.ราชบุรี. เมื่อวันที่ ๒-๓-๔ เมษายน ๒๕๕๙.
- Cook Narida M, “The Position of Nuns in Thai Buddhist the Parameters of Religious Recognition,” **Master Thesis**, Department of Prehistory and Anthropology: Australian National University Canberra, 1981.

